

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК МЕТОДАМИ ПРОБЛЕМНИХ І КОНКРЕТНИХ СИТУАЦІЙ

Профільна і професійна підготовки мають на меті не тільки дати теоретичну базу майбутньої професійної діяльності, а й сформувати відповідні навички і вміння. Немає ніякого сенсу готувати спеціаліста, який знає спосіб виконання роботи, але не може виконати ту або іншу трудову операцію. Формування професійних умінь є обов'язковою метою професійної підготовки.

Актуальне значення практичної підготовки у професійному навчанні учнів і нерозробленість методики формування професійних умінь облікових спеціальностей у старшокласників вимагає пошуку шляхів вирішення даної проблеми.

Дослідженням особливостей застосування окремих методів навчання у професійній підготовці учнів займалися такі вчені як І.Блозва, В.Дрижак, О.Коберник, В.Сидоренко, О.Собчук, Н.Солоненко та інші.

Наприклад, В.Дрижак досліджував застосування ігрових та проблемних методів навчання у вивченні курсу “Основи підприємницької діяльності”. Н.Солоненко поряд з діловими іграми вивчала ефективність тренінгів та дискусій у курсі “Основи менеджменту”. О.Коберник займається проблемою впровадження творчих проектів на заняттях з трудового навчання.

Але творча діяльність бухгалтерів супроводжується проведенням дослідницької роботи. Це вимагає застосування методики, що дозволить сформувати необхідні навички і вміння: пошук і аналіз необхідної законодавчої і нормативної інформації, аналіз і пропозиції щодо покращення фінансового стану підприємства, можливості зменшення бази оподаткування тощо.

Тому метою цієї статті є досвід використання проблемних і конкретних ситуацій навчання для формування професійних умінь і навичок бухгалтера.

Результати педагогічного експерименту довели, що для активного і свідомого вироблення в учнів професійних умінь і навичок, розвитку самостійності, творчості та інших якостей фахівця бухгалтерського обліку доцільно застосовувати такі методики активізації пізнавальної діяльності учнів: вирішення виробничих завдань і практичних задач, вирішення конкретних виробничих та проблемних ситуацій, розробляти проекти.

Активізація процесу навчання – це цілеспрямована діяльність вчителя з метою розробки і застосування такого змісту, форм, методів, прийомів і засобів навчання, котрі сприяють підвищенню пізнавального інтересу, активності, творчості, самостійності в одержанні знань, формуванні умінь і навичок, використання їх на практиці.

Основні особливості активних методів такі:

- 1) забезпечення „змушеної” активності учня, навіть поза залежністю від його суб'єктивного бажання брати участь у процесі навчання;
- 2) забезпечення підвищеного ступеня мотивації й емоційності;
- 3) забезпечення прямих і зворотних зв'язків по взаємодії того, кого навчають, з викладачем або при рольовому колективному навчанні – один з одним.

Одним із таких способів активізації є проблемний тип навчання, який забезпечує не тільки досягнення результату (засвоєння системи понять і умінь), а й оволодіння учнями процесом одержання цього результату (засвоєння способів діяльності з оволодіння новими поняттями).

Основними цілями проблемного навчання є:

- осмислене засвоєння учнями системи знань і способів розумової та практичної діяльності;
- розвиток пізнавальної самостійності та творчих здібностей учнів;

– формування наукового світогляду на основі самостійно перевіреної доказовості наукових понять і положень.

Виділяють чотири рівні проблемного навчання.

I рівень – несамостійна (звичайна) активність. Учитель сам організує проблемну ситуацію, виділяє навчальну проблему і викладає факти, що приводять до її вирішення. Учні сприймають пояснення вчителя, засвоюють зразок умовиводу в умовах проблемної ситуації, виконують самостійні роботи, вправи відтворюючого характеру, здійснюють усне відтворення вивченого матеріалу.

II рівень – напівсамостійна активність. Характеризується застосуванням наявних знань у новій навчальній ситуації. Учитель сам організує проблемну ситуацію, а далі вже разом з учнями формулює проблему; разом вони висувають гіпотези, зупиняються на правильній, намічають шляхи вирішення, обговорюють факти.

III рівень – самостійна активність. Проблемну ситуацію створює вчитель, а вирішують проблему учні. Для даного рівня є суттєвим виконання робіт репродуктивно-пошукового типу, коли учень сам працює за текстом підручника, застосовує колишні знання в новій ситуації, конструє, вирішує задачі середнього рівня складності, доводить гіпотези з незначною допомогою вчителя.

IV рівень – творча активність. Передбачається виконання самостійних робіт, що вимагають творчості, уяви, логічного аналізу і здогаду, відкриття нового способу рішення навчальної проблеми, самостійного доказу. Цей рівень припускає, що на основі матеріалів, рекомендованих педагогом, учні самі визначають проблеми, намічають шляхи їхнього вирішення з наступною самостійною реалізацією, роблять висновки, необхідні узагальнення.

Проблема може бути викликана різними формами її постановки: проблемним питанням, проблемною задачею, проблемним завданням. Головним у проблемному навчанні є створення проблемної ситуації.

Проблемні ситуації – це такі обставини у взаємодії людини із зовнішнім світом, за яких вона зустрічається з чимось новим, невідомим і водночас істотно важливим для неї, таким, що вона не може відразу з'ясувати. В міру того, як людина усвідомлює ситуацію, з'ясовує дані в ній умови, проблемна ситуація перетворюється на задачу.

Учені-педагоги виділяють три компоненти психологічної структури проблемної ситуації:

- невідоме, що розкривається у проблемній ситуації;
- пізнавальна потреба, що спонукає людину до інтелектуальної діяльності;
- інтелектуальні можливості людини, які включають в себе її творчі здібності і минулий досвід.

Для створення проблемної ситуації потрібно поставити перед учнями таке практичне або теоретичне завдання, під час виконання якого вони відкривають для себе нові знання або способи дії. Це найперша умова створення проблемної ситуації. Крім неї, потрібно виконати ще ряд умов.

1. Проблемне завдання, на основі якого створюється проблемна ситуація, повинно ґрунтуватися на тих знаннях і вміннях, якими володіють учні, тобто, щоб зміст був доступний для них, тому завдання має впливати із змісту матеріалу, який вивчається, бути логічно пов'язане з ним.

2. Виконання проблемного завдання має викликати в учнів потребу в нових знаннях чи способах дії.

Спостереження показують, що без врахування інтересів і потреб учнів організувати проблемне навчання неможливо. Навіть ідеальні проблемні завдання не створять проблемної ситуації, якщо учень поставиться до них байдуже. Тому кожне заплановане проблемне завдання необхідно проаналізувати як з інформаційного, так і з мотиваційного боку.

3. Проблемні завдання, які вчитель планує розв'язати на уроці, мають бути узагальнюючими. Перехід від однієї проблемної ситуації до наступної, яка містить нові знання чи спосіб дії, повинен передбачати забезпечення подальшого розвитку дій і мислення учнів.

4. Важливою умовою успішного створення проблемних ситуацій є правильне і вміле формулювання проблемного завдання. Формулюючи проблемні завдання, не слід вживати слів, зміст яких учні розуміють погано.

Вчені (Д.О.Тхоржевський і В.Г.Гетта) виділяють такі типи проблемних ситуацій щодо трудового і професійного навчання:

1. Виявлення невідповідності між наявними знаннями і новими вимогами.
2. Різноманітність вибору необхідних шляхів вирішення завдання у системі знань і способів дії.

3. Пошук шляхів використання системи знань і способів дій, якими володіють учні, у принципово нових умовах.

4. Виявлення невідповідності між теоретично можливим шляхом вирішення завдання і практичною нездійсненністю або недоцільністю обраного способу.

5. Прояв негативного психологічного досвіду у минулому.

6. Результат прояву між способом дії і самою дією.

7. Прояв протиріччя суджень.

Розглянемо приклади проблемних ситуацій.

Приклад 1. Відомо, що для початку діяльності підприємства потрібні кошти, яких може не вистачати. Вчитель ставить перед учнями проблемне запитання: „Як створити підприємство, маючи нестачу капіталу?” У цьому випадку можливі два варіанти дій: взяти в діло компаньйонів і скористатися їхніми грошима, або звернутися в банк із проханням надати кредит.

Учні залучаються до розв’язання двох ситуацій і приходять до певного висновку.

Ситуація перша. Банк може відмовити у кредиті, тоді час, витрачений на запит кредиту, виявиться загубленим, а виробництво простоюватиме або зірветься вигідна операція.

Ситуація друга. Припустимо, що банк кредит видав. Але значну суму не так уже просто буде повернути, особливо якщо вона потрібна на тривалий час (для придбання обладнання, а за кожний день користування кредитом доведеться сплачувати банку відсотки).

Висновок. Якщо підприємець не впевнений у можливості швидкого повернення кредиту, то він бере у справу компаньйонів, що стають співвласниками бізнесу. У такий спосіб створюється підприємство.

Приклад 2. Ви займаєтесь фасуванням своєї готової продукції в різну тару (поліпропіленові пакети і паперові коробки). Як правильно списувати пакувальні матеріали: на затрати збуту чи до собівартості готової продукції?

Для знаходження вірного рішення потрібно звернутися до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку № 16 „Витрати”. У пункті 19 сказано: до витрат на збут відносять витрати на пакувальні матеріали для затарювання готової продукції на складах. Отже, пакувальні матеріали списують на рахунок 93 „Витрати на збут” в тому разі, якщо процес пакування не є невід’ємною частиною технологічного процесу, а сама вона може бути відокремлена від готової продукції. У протилежному випадку ці затрати включають до собівартості продукції.

Методом активізації професійної підготовки учнів є також аналіз конкретних ситуацій (інша назва – метод випадків). Його можна розглядати як один з різновидів диспуту, який належить до групи методів формування свідомості особистості.

Суть методу – аналіз з наступним обговоренням поданого вчителем опису випадку, пов’язаного з побутовою або професійною діяльністю економічного характеру. При застосуванні цього методу новий навчальний матеріал не подається, а вирішення поставленої проблеми передбачає використання здобутих раніше знань і вмінь в нових умовах.

Використання даного методу дозволяє наблизити процес навчання до реальної професійної діяльності та передбачає розгляд відповідних проблемних ситуацій, інцидентів тощо у навчальному процесі.

Під конкретними ситуаціями прийнято розуміти опис умов реального або імітованого середовища, в якому відбуваються певні події, явища, факти професійної діяльності проблемного характеру. Якщо проблемну ситуацію можна визначати як усвідомлену учнем ситуацію існування протиріччя між поставленою метою і можливістю її досягнення, то

конкретну ситуацію доцільно створити на початку розгляду навчальної теми і використовувати як основу для вивчення матеріалу.

У процесі пояснення нового матеріалу учням пропонуються запитання, відповіді на які слід подати в ході роботи або після самостійного опрацювання частини теми. Використання аналізу конкретних ситуацій сприяє поглибленому вивченню понять з теми, встановленню зв'язку теоретичних положень із практикою, формуванню вмінь учнів аналізувати події, факти, явища, робити відповідні висновки та приймати рішення, також стимулює розвиток вмінь і навичок діяльності в нетипових або непередбачуваних ситуаціях.

Приведемо приклади виробничих ситуацій.

Ситуація 1: Ваша фірма купила комп'ютер для того, щоб підняти техніку ведення обліку на підприємстві до сучасних вимог. Але це ще не все. Для того, щоб навчити комп'ютер вести бухгалтерський облік, потрібно для нього придбати ще спеціалізований програмний продукт.

Є декілька шляхів його отримання.

Перший – розробка власними зусиллями.

Другий – укласти договір з професійною організацією на розробку програмного продукту.

Третій – копіювання готового програмного продукту іншого користувача.

Четвертий – купити готовий програмний продукт.

Проаналізувати можливі наслідки прийнятого рішення і обрати найбільш оптимальний.

Після аналізу ситуації учні приходять до таких висновків.

Перший варіант пов'язаний з необхідністю утримувати в штаті висококваліфікованих програмістів, що робить отриманий у підсумку програмний продукт украй дорогим.

Другий варіант має подібний недолік – значну ціну, оскільки виконання одиничного замовлення пов'язане з високою собівартістю продукту для спеціалізованої комп'ютерної фірми (вони звичайно випускають програмні продукти тиражами). Крім того, при цьому варіанті навряд чи вдасться знайти серйозну фірму–виконавця: великі підприємства цієї галузі просто не візьмуться за таке замовлення, а дрібні фірми не в змозі забезпечити належну гнучкість програмного продукту і його наступний супровід.

Третій варіант крім порушення авторських прав фірми-розробника програмного продукту обмежений тим, що в цьому випадку Ви будете позбавлені технічної підтримки з боку розроблювача, яка надається тільки офіційним користувачам.

Тому з погляду економії засобів і часу, а також ефективності використання програмного продукту найбільш прийнятним виявляється четвертий варіант – придбання програми автоматизації бухгалтерського обліку в розроблювача або дилера, що забезпечує необхідний сервіс і оновлення програми в міру створення нових її версій.

Ситуація 2. Умова: Вас прийшли перевіряти з Пенсійного фонду України у квітні 2003 року. При цьому знайшли недоплату до цього Фонду за січень 2000 року і нарахували штраф. Чи є вихід з цього становища?

Зразок вирішення. Терміну позовної давності для перевірок не існує. Однак є термін, за який контролюючі органи мають право нараховувати зобов'язання та штрафні санкції – 1095 днів, наступних за останнім днем граничного терміну подання декларації (розрахунку). Такий термін передбачено в пп. 15.1.1 Закону України „Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами” від 21.12.2000 р. №2181-III. І ця норма повністю поширюється на всі соціальні фонди, оскільки вони є контролюючими органами згідно з п. 2.1 цього документа. Тобто фактично оштрафувати підприємство ці органи можуть лише за останні три роки. Тому їм немає сенсу перевіряти за більш давній період.

Додамо ще приклади конкретних ситуацій.

Ситуація 3. Ваше підприємство – платник єдиного податку. На розрахунковий рахунок отримало відсотки за депозитним договором. Чи повинні ці кошти обкладатися єдиним податком?

Здійснено операцію із взаємозаліку в III кварталі 2002 р. Чи є ця операція об'єктом обкладення єдиним податком (з IV кварталу 2002 р. підприємство перейшло на загальну систему оподаткування)?

Ситуація 4. На початку 2003 року керівництво готелю “Палац” провело нараду, на якій обговорювали результати діяльності та досягнення підприємства в минулому році. В результаті аналізу даних, які були отриманні від відділу бухгалтерії та керівників відділів, було визначено, що для підвищення ефективності праці персоналу необхідно збільшити матеріальне стимулювання, але не за рахунок збільшення заробітної плати, а за рахунок додаткових форм нематеріального стимулювання (кожен працівник готелю в позаминулому році надавав послуги 19 гостям за зміну, а в минулому році лише 15 гостям). Отже, виникла необхідність підвищення продуктивності праці на підприємстві. Виявіть резерви підвищення продуктивності праці персоналу і дії керівництва.

Найбільш продуктивним вибір конкретних виробничих і проблемних ситуацій є опрацювання ситуацій, що виникають в реальній діяльності та публікуються в спеціалізованих бухгалтерських журналах („Все про бухгалтерський облік”, „Дебет – Кредит” тощо).

Таким чином, можна визначити, що методи створення проблемних і конкретних ситуацій передбачають самостійну творчу діяльність учнів, підвищують їх пізнавальну активність, розвиток професійного мислення, формування професійних навичок і умінь, допомагають адаптуватися до умов ринкової економіки, створюють необхідну мотивацію під час вивчення курсу.

Можливими напрямками подальших досліджень може стати застосування методів активізації професійної підготовки робітничих спеціальностей.

Література:

1. Аксьонова О.В. Методика викладання економіки: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 1998. – 260 с.
2. Вербіло О.Ф. Теоретичні основи навчання економічних дисциплін: Навч. посібник. – К.: Вища школа, 1995. – 167 с.
3. Гушулей Й.М., Вітенко І.М. Загальна методика викладання основ економіки: Пробний навч. пос. – Тернопіль: Астон, 2004. – 108 с.
4. Закон України ”Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16 липня 1999 року // Національні стандарти бухгалтерського обліку в Україні: Закон. Положення. Інструкції: Зб. норм.-прав. актів / Упоряд. Д.О.Горлов, І.В.Шпак. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 232 с.
5. Ковбаса Ю. Професія бухгалтера: історія і сучасність // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2003. – № 4. – С.50–53.
6. Ковбаса Ю.М. Використання методу проектів при формуванні професійних вмінь бухгалтера в умовах МНВК // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М.Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. – Вінниця.: ВДПУ, 2004. – Випуск 11. – С.119–122.
7. Ковбаса Ю.М. Програма професійного навчання учнів 10-11 класів. Основи бухгалтерського обліку. – К., 2004. – 20 с.
8. Стешенко В.В., Тютюнник О.В., Лазаренко Д.А. Изучение основ бухгалтерской деятельности на занятиях трудового обучения // Проблемы трудовой і професійної підготовки: Наук.-метод.зб. / Заг. ред. М.Т.Малюта, В.В.Стешенко – Слов’янськ, СДПІ, 2002. – Вип. 6. – 152 с.
9. Тхоржевский Д.А., Гетта В.Г. Проблемное обучение на уроках трудового обучения. – Мн.: Вышэйшая школа, 1986. – 124 с.

In article is considered question accounting basics methodic that have been used in the interschool teaching and production combine includes the active methods. The main prominence is given to the methods problem-solving and concrete situation. Happen to the examples of the using the methods to activations in scholastic process.